

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Mantelzorgagenda 2023-2026

Samen gezond, fit en veerkrachtig

Inhoudsopgave

	Voorwoord	3
1.	Inleiding	4
2.	Kader	6
3.	Knelpunten en Mogelijkheden	8
4.	Visie en stip op de horizon	11
5.	Gezamenlijke ambitie, doelen en resultaten	12
6.	De uitvoeringsagenda volgens drie actielijnen	13
	Achtielijn 1: erkende positie van de mantelzorger	14
	Achtielijn 2: verbinding en samenwerking met (het netwerk van) de mantelzorger	17
	Achtielijn 3: individuele ondersteuning	18
7.	Governance	20
8.	Overzicht acties uitvoeringsagenda	22
	Bijlage	30
	Bijlage 1: Infographic Mantelzorgagenda	31
	Bijlage 2: Infographic Fundamentele herziening verhouding formele en informele zorg	32
	Bijlage 3: Lijst van geraadpleegde bronnen	33

Voorwoord

Eerder dit jaar was ik op bezoek bij een mantelzorgster en haar gezin. Ze hadden me uitgenodigd als reactie op een opmerking die ik op televisie maakte. Als gezin verzorgen ze hun zwaar gehandicapte zoon en broertje. Een loodzware taak. Emotioneel en fysiek. Ze wilden mij graag laten zien dat de medaille twee kanten heeft.

Het indringende verhaal van dit gezin kwam bij mij terug in de voorbereiding van deze nota, de Mantelzorgagenda 2023-2026. De mantel kan voor de verzorgster soms best verstikkend zijn, zo heb ik geleerd in gesprekken met mantelzorgers. De druk neemt ongemerkt en sluipenderwijs toe, vrije tijd wordt opgeslokt, relaties komen onder druk te staan, de band met degene die je verzorgt wordt heel anders.

En mantelzorg kan ook heel mooi zijn. Vooral als je wordt 'betaald' door dat ene woord, die ene liefdevolle blik, dat kneepje in je hand, de glimlach die je vluchtig over het gezicht van je moeder ziet trekken.

Het begrip 'mantelzorg' komt van Johannes Hattinga Verschure. Hij bedacht het in 1972, meer dan een halve eeuw geleden. Volgens deze in 2006 overleden medicus en hoogleraar was de zorg van de ene mens voor de andere, naast professionele zorg, erg belangrijk. Hij noemde dit mantelzorg.

Sindsdien is er veel veranderd en verbeterd. Ik noem de Wet maatschappelijke Ondersteuning 2015, het rapport 'Ontregel de Mantelzorg' dat tot minder regels heeft geleid en 'Samen sterk voor Mantelzorg' waarin de ondersteuning beter is geregeld. Toch is de positie van mantelzorgster nog altijd niet optimaal, zo moeten we vaststellen. Ik hoor verhalen over regeldruk, mantelzorgers die van het kastje naar de muur worden gestuurd of verdwaald raken als ze hulp zoeken.

Deze mantelzorgagenda moet daar, wat mij betreft, de komende jaren verandering in brengen. Dat is belangrijk want ons land telt nu vijf miljoen mantelzorgers. Dit aantal zal, gezien de vergrijzing, alleen maar toenemen. Hun werk voor onze samenleving is onbetaalbaar.

De maatregelen in deze agenda moeten ervoor gaan zorgen dat de positie van de mantelzorgster gelijkwaardig wordt aan die van de professionele verzorgster. Ik denk dat een mantelzorgster het beste weet hoe een naaste - z'n vader of moeder, kind, buurvrouw - zich voelt. Maar ook wat er nodig is en hoe vaak. Of wat gewoon echt niet werkt. Die stem moet doorklinken in het zorgplan. Maar al te vaak hoor ik dat mantelzorgers overbelast zijn. Ze hebben een naaste hulp geboden en sluipenderwijs is de druk toegenomen. Soms tot een breekpunt. Thuis, werk, mantelzorg. Maar wat moeten ze anders? Ze moeten dus hulp krijgen bij het vele regelwerk en een werkgever die ze de ruimte geeft.

Mantelzorg is en blijft mensenwerk. Het is mooi werk en tegelijkertijd belastend. Dat brengt risico's met zich mee. Stress, lichamelijke klachten, het gevoel dat je er alleen voor staat. Daarom zou het goed zijn als die mantelzorgster af en toe de vraag krijgt: en hoe gaat het met jou? Trek je het nog? Kan ik ergens mee helpen? Dit is niet te regelen in een nota, dat moeten we gewoon doen.

Met behulp van deze agenda, opgesteld in samenspraak met onze maatschappelijke partners, verbeteren we de ondersteuning van mantelzorgers. Waarbij duidelijk moet zijn dat de mantelzorgster niet bestaat. Ze hebben allemaal een eigen verhaal. Dat is ook wel gebleken bij het opstellen van deze agenda. Daarbij hebben we ook een beroep mogen doen op een aantal mantelzorgers. Die hebben kritisch meegedacht. Dank daarvoor. Als het aan mij ligt blijven ze ons bij de uitvoering die spiegel voorhouden.

Maarten van Ooijen,
Staatsecretaris Volksgezondheid, Welzijn en Sport

1. Inleiding

Nederland telt vijf miljoen¹ mantelzorgers. Dit betekent dat één op de drie Nederlanders mantelzorg is. Dat is van ongekende waarde. De maatschappelijke trend is dat dit aantal de komende jaren alleen maar toe zal nemen. Gezien de vergrijzing is de verwachting dat in 2040 iedereen in meerdere of mindere mate zorgt voor een naaste en dat mantelzorg steeds meer gecombineerd wordt met werk, school en vele andere maatschappelijke taken. In een tijd van maatschappelijke druk en dynamiek is het zeker niet vanzelfsprekend dat we meer gaan zorgen voor elkaar. Bovendien maakt die combinatie het tot een opgave om nog over voldoende tijd te kunnen beschikken voor ontspanning en andere belangrijke dingen in het leven. Dit raakt de balans tussen draagkracht en draaglast van de mantelzorg en laat de noodzaak zien om aan de (positie van) de mantelzorg zelf meer aandacht te besteden. In deze mantelzorgagenda zetten we hiertoe een belangrijke stap in de goede richting.

Niet alleen de grenzen van de mantelzorg en informele zorg vragen om aandacht. Het systeem van formele zorg en ondersteuning zelf loopt door dubbele vergrijzing eveneens tegen grenzen aan². De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS)³ stelt dat zonder ingrijpen door toenemend personeelstekort in de zorg en toenemende zorgvraag de zorg voor de toekomst niet kan worden gegarandeerd. Volgens de RVS is om die reden een *fundamentele herziening nodig van de verhouding formele en informele zorg*. Het RVS-rapport “Anders zorgen, anders leven” spreekt over een gelijkwaardige samenwerking en een stevige positie van de mantelzorg, samen er voor zorgen dat de zorg houdbaar blijft en de informele zorg niet opvatten als louter instrument om de zorg te stutten. Dit vraagt om een omslag in denken en in doen, uitgaande van samenwerking en gelijkwaardigheid. Ook vraagt dit om urgentiebesef en maatschappelijke bewustwording.

Het zou goed zijn als er in het huidige stelsel meer erkenning komt voor de belangrijke bijdrage die mantelzorgers leveren en, zo benadrukt ook de Raad van Ouderen⁴, dat er meer aandacht komt voor de mantelzorg zelf. Bijna de helft van de mantelzorgers stelt niet of slechts weinig te mogen meebeslissen bij het opstellen van een zorgplan, terwijl de mantelzorgers doorgaans goed zicht heeft op wat er nodig is voor zijn naaste, zo benadrukt ook de Raad van Ouderen. De zorgprofessional beschikt daarnaast over onvoldoende ruimte voor de mantelzorg en zijn netwerk.⁵ Dat gerichte aandacht voor de mantelzorg niet vanzelfsprekend is, blijkt ook uit een gesprek met mantelzorgers, die voor deze mantelzorgagenda zijn geraadpleegd⁶. Tijdens het gesprek geeft een mantelzorgers aan: “De aandacht gaat altijd uit naar mijn zieke partner. Zelfs de huisarts vraagt bij mijn komst hoe het met mijn partner gaat. Niemand vraagt hoe het met mij is.”

De term mantelzorg lijkt vooral een beleidsterm. Burgers die hun naasten helpen herkennen zich vaak niet in deze term of associëren zich er niet mee. De mantelzorgers uit de bijeenkomst geven aan de term *mantelzorg* een dubbele lading: aan de ene kant verbonden aan “plicht” en aan de andere kant met “liefdevolle bescherming”, want: “Zorgen voor je naaste doe je uit liefde en betrokkenheid.” Zij vinden mantelzorg mooi als je het samen kunt doen. Samen met familieleden of de buren, kennissen of vrijwilligers: “Dat geeft ruimte en plezier⁷.” Hun grootste angst is er alleen voor te staan. Dan is het zorgen voor een naaste volgens de mantelzorgers ondraaglijk. Daar komt de in hun ogen ingewikkelde regelgeving nog bij: “Het zorglandschap is versnipperd. Iedereen vindt het wiel uit.”

¹ MantelzorgNL. Hoeveel mantelzorgers zijn er in Nederland? <https://www.mantelzorg.nl/onderwerpen/mantelzorg/hoeveel-mantelzorgers-zijn-er-in-nederland/>

² Sociaal en Cultureel Planbureau. (2021). *Bevolkingsprognose 2021-2070*.

³ RVS. (2022). *Anders zorgen, anders leven: Naar een toekomstbestendige zorg*.

⁴ Raad van Ouderen. (2022). *Mantelzorg voor en door Ouderen*.

⁵ RVS. (2022). *Anders zorgen, anders leven: Naar een toekomstbestendige zorg*.

⁶ Bijeenkomst met mantelzorgers van de gemeenten Maasgouw, Echt-Susteren en Roerdalen, 2 maart 2023.

⁷ Bijeenkomst met mantelzorgers van de gemeenten Maasgouw, Echt-Susteren en Roerdalen, 2 maart 2023.

Definitie Mantelzorg

Mantelzorg en Informele zorg zijn termen die allebei worden gebruikt als wordt gesproken over mantelzorg. Informele zorg omvat echter meer dan alleen mantelzorg. Op het Kennisplein Informele zorg wordt informele zorg als volgt omschreven :

Informele zorg gaat over alle zorg die niet vanuit een beroep verleend wordt en waar geen loon tegenover staat. Dit gaat over de mantelzorg(er)s, een actief sociaal netwerk, burgerinitiatieven en vrijwilligers. De zoektocht is steeds hoe deze informele zorgverleners goed met elkaar en met de formele zorg kunnen samenwerken. Zodat de cliënt de zorg krijgt en informele zorgverleners niet overbelast raken.⁸

Er worden veel definities van mantelzorg gehanteerd, een definitie wordt vaak gebaseerd op een regeling. Wij richten ons in deze agenda op mantelzorg en daarom gaan we in deze agenda uit van de volgende definitie van mantelzorg zoals geformuleerd door het Sociaal en Cultureel Planbureau:

Mantelzorg vatten we op als alle hulp aan een hulpbehoevende die wordt gegeven door iemand uit diens directe omgeving. Het gaat dus om intensieve en minder intensieve, kortdurende en langdurende hulp aan huisgenoten en aan uitwonende familieleden, burens of vrienden, aan zelfstandig wonenden en aan bewoners van zorginstellingen.⁹

Bij mantelzorg is sprake van een persoonlijke relatie tussen de informele zorgverlener en zorgvrager. Dé mantelzorger bestaat niet. Mantelzorg bestaat in vele variaties en gradaties. Ze zijn er van jong tot oud en bieden lichte ondersteuning tot intensievere vormen van zorg. In deze agenda wordt aandacht gevraagd voor deze verscheidenheid. Er zijn treffende acties nodig, om het mooie van mantelzorg te beschermen en de balans tussen draagkracht en draaglast van de mantelzorger te bewaren. De acties zorgen ook voor een beter samenspel tussen mantelzorg en professionele zorg, met meer aandacht voor de mantelzorger in een vroeg stadium, gericht op het versterken van de positie van de mantelzorger en het voorkómen van overbelasting. Om er, zoals gezegd, samen voor te zorgen dat ook in de toekomst, ondanks de enorme vergrijzing en de toename van het aantal chronisch zieken¹⁰, iedereen kan rekenen op de juiste steun en hulp.

De ambitie van het kabinet is om de sociale basis¹¹ te versterken om de zorg en ondersteuning ook in 2040 te kunnen garanderen. Daarom moeten we hier nu op anticiperen. Met deze mantelzorgagenda zetten we breed in op het erkennen en versterken van de positie van de mantelzorger. Het gaat hierbij niet alleen om het ondersteunen van de mantelzorger, maar ook om het faciliteren van randvoorwaarden, zoals de combinatie van werk en het uitvoeren van ondersteuningstaken.

Vanuit breed draagvlak hebben we samen met verschillende partijen gewerkt aan het opstellen van deze mantelzorgagenda. Daarnaast is, zoals aangegeven, met mantelzorgers gesproken. Ook zijn verschillende koepelorganisaties geraadpleegd over de lijn van de mantelzorgagenda.

De opzet is eerst inzicht geven in de bestaande situatie (§2 en 3). In §4 en 5 formuleren wij onze ambitie, doelstellingen en resultaten, gevolgd door de acties zelf in §6, de governance in §7 en de actiematrix in §8.

⁸ Kennisplein Informele zorg van Movisie, MantelzorgNL en Hogeschool Utrecht: Kennisinformelezorg.nl

⁹ Sociaal en Cultureel Planbureau. (2019). Mantelzorgers in het vizier.

¹⁰ Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). (2021). Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018: Chronische ziekten.

¹¹ De sociale basis betekent: vrij toegankelijke formele en informele activiteiten en voorzieningen gericht op het elkaar ontmoeten en ondersteunen, ontplooiën en ontspannen die zorgen dat mensen kunnen samenleven en meedoen.

2. Kader

De Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015 (Wmo 2015) vraagt van gemeenten om de mantelzorg te bevorderen en mantelzorgers in staat te stellen hun taak als mantelzorger uit te kunnen voeren en de zorgvrager te ondersteunen. De Wmo 2015 voorziet in de ondersteuning van mantelzorgers, waaronder kortdurend verblijf in een instelling van de zorgvrager ter ontlasting van de mantelzorger. Veel partijen en betrokkenen zijn actief met het versterken van de positie en de ondersteuning van de mantelzorger. We zijn ons er van bewust dat we niet starten op een beginpunt, maar voortbouwen op beleid en uitvoering (landelijk en lokaal, in zorg en in welzijn) van de afgelopen jaren.

De belangrijkste onderliggende bouwstenen voor deze mantelzorgagenda zijn:

- **Samen sterk voor Mantelzorg:** een gezamenlijk advies van gemeenten, MantelzorgNL, zorgverzekeraars, werkgevers, en ministerie van VWS (2020).
- **Kamerbrief visie staatssecretaris op mantelzorg en informele zorg (2022).**
- **GALA:** Gezond en Actief Leven akkoord (2022): afspraken tussen gemeenten, het ministerie van VWS en de zorgverzekeraars.
- **WOZO:** Wonen en Zorg Ouderen (2022): het programma Wonen Ondersteuning en Zorg voor ouderen waarbij de norm zelf als het kan; thuis als het kan, digitaal als het kan wordt uitgedragen.
- **IZA:** Het integraal Zorgakkoord (2022): in het integraal zorgakkoord zijn afspraken gemaakt tussen rijksoverheid en een groot aantal partijen in de zorg. De afspraken gaan over de kwaliteit, de toegankelijkheid en betaalbaarheid van de zorg, nu en in de toekomst.

Samen sterk voor mantelzorg:

In 2020 is met “Samen sterk voor mantelzorg” de aanpak mantelzorg landelijk opgeschaald. Deze aanpak is in samenspraak met VNG, MantelzorgNL, ZN en VNO/NCW tot stand gekomen en gebaseerd op de gedachte dat de mantelzorger duurzame aandacht verdient in de samenleving en het zorglandschap. En daarbij passende waardering en ondersteuning krijgt. Deze mantelzorgagenda voorziet in een vervolg op Samen sterk voor mantelzorg.

Kamerbrief visie staatssecretaris op mantelzorg en informele zorg:

Op 30 september 2022 heeft de staatssecretaris de kamerbrief over mantelzorg en informele zorg naar de Tweede Kamer gestuurd. Deze brief gaat in op de visie en de uitdagingen rondom informele zorg en mantelzorg. Deze visie gaat uit van drie actielijnen, die voor deze uitvoeringsagenda de basis vormen:

I. Erkende positie van de mantelzorger

II. Verbinding en samenwerking met het netwerk van de mantelzorger

III. Individuele ondersteuning

De belangrijkste afspraken uit het GALA over mantelzorg en respijtzorg:¹²

In het GALA zijn voor de periode 2023-2026 gezamenlijke afspraken gemaakt tussen de rijksoverheid, de zorgverzekeraars en de gemeenten over preventie, gezondheid, sport en sociale basis. Doel is toe te werken naar een gezonde samenleving met een sterke sociale basis. Mantelzorg en respijtzorg zijn onderdeel van de afspraken over de sociale basis.

- Gemeenten gaan in de periode 2023-2026 mantelzorgers extra ondersteunen bij het uitvoeren van hun zorgtaken en benutten hiervoor de extra middelen uit de hiervoor bedoelde specifieke uitkering (SPUK).
- Gemeenten werken aan het vraaggericht versterken en doorontwikkelen van hun respijtzorgaanbod.
- Gemeenten en zorgverzekeraars voeren in regionaal verband de dialoog over een domeinoverstijgend aanbod van zwaardere vormen van respijtzorg en starten met pilots via het transformatieplan en Quick scan uit het Integraal Zorg Akkoord.

Programma Wonen, Ondersteuning en Zorg Ouderen (WOZO):

Het WOZO-programma richt zich op de toekomstbestendige organisatie van wonen, ondersteuning en zorg voor ouderen. Het programma beoogt een omslag in de organisatie van de zorg en de ondersteuning van ouderen, uitgaande van de volgende norm: *zelf als het kan, thuis als het kan en digitaal als het kan*. Het betreft nieuwe en anders georganiseerde toekomstbestendige vormen. Denk bijvoorbeeld aan ondersteuning via e-health en het gebruik van personenalarmering, gekoppeld aan het informele netwerk¹³. De rode draad is dat het altijd ‘samen’ is: samen met naasten, met de samenleving, met de informele zorgverleners (mantelzorgers en vrijwilligers), en met professionals (over de domeinen heen).

Integraal Zorgakkoord (IZA):

De zorg staat, zoals gezegd, onder druk. Zonder ingrijpen dreigt de zorg vast te lopen. Het IZA is een landelijk akkoord om de zorg ook voor de toekomst toegankelijk, kwalitatief goed en betaalbaar te houden. Het gaat uit van een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de zorgsector, de politiek en de samenleving. Het akkoord rust onder meer op sterkere inzet op preventie en domeinoverstijgende samenwerking.

---

¹² Respijtzorg is een tijdelijke en volledige overname van zorg met als doel de mantelzorger een adempauze te geven. Mantelzorgers kunnen zo de zorg langer volhouden en zelf nieuwe energie opdoen.

¹³ Kamerbrief Nadere Uitwerking Programma Wonen, Ondersteuning en Zorg voor Ouderen, 22 december 2022).

3. Knelpunten en Mogelijkheden

We constateren op basis van geraadpleegde onderzoeken, verkenningen en publicaties (zie bijlage 3) de volgende knelpunten en mogelijkheden. Deze zijn belangrijk voor het richten van de uitvoeringsagenda.

Knelpunten en aandachtspunten

1. In 2040 is door de vergrijzing bijna iedereen mantelzorg¹⁴ en is er sprake van grote druk op de formele en informele zorg. Dit is nog onvoldoende maatschappelijk doorgedrongen. Mantelzorg wordt nog teveel als vanzelfsprekend verondersteld. En kan beter worden gefaciliteerd. Met name als het werkende of schoolgaande mantelzorgers betreft.
2. De positie van de mantelzorg is onvoldoende sterk: de mantelzorg en de zorgprofessional zijn niet gelijkwaardig als er sprake is van mantelzorg en professionele ondersteuning van een zorgvrager. De mantelzorg wordt onvoldoende gehoord en onvoldoende betrokken bij het opstellen van een zorgplan voor een naaste.¹⁵
3. Mantelzorgers geven aan dat zij worstelen met het vele regelwerk¹⁶, de bureaucratie en vaak door de bomen het bos niet zien. Ook zijn er 'vraagverlegen' mantelzorgers met een hoger risico op overbelasting. De bestaande ondersteuning is hier nog onvoldoende op toegerust.
4. Er is nog te vaak sprake van overbelasting van mantelzorgers. Dat komt mogelijk doordat mantelzorgers niet of in een te laat stadium in contact komen met mantelzorgondersteuning en zij tegelijk vele taken en rollen moeten combineren¹⁷. Zij hebben in de beginfase vaak niet door dat er sprake is van mantelzorg. Ook is er onvoldoende aandacht voor het vroegtijdig bepalen van de balans draagkracht-draaglast. De helft van de mantelzorgers voelt zich verplicht om hulp te bieden. Langdurig en intensief mantelzorgen brengt risico's met zich mee: sociaal isolement, gezondheidsklachten en stress en relaties die onder druk komen te staan vanwege rolverandering. Eenzaamheid kan een probleem zijn. Tijdens de genoemde bijeenkomst met mantelzorgers gaf een deelnemer aan: "In de jaren dat ik mantelzorg ben, ben ik overal uitgestapt. Ook uit de sportvereniging. Op het laatste kon er niets meer. Ik heb behoefte aan liefde, een arm om mij heen, zodat je er niet alleen voor staat."¹⁸
5. De ondersteuning, met name de respijtzorg is nog onvoldoende vraaggericht en sluit onvoldoende aan op de behoefte. Die behoefte is bovendien onvoldoende bekend bij gemeenten, zo blijkt uit onderzoek¹⁹.

14 De RVS schrijft letterlijk: 'De voorspelling is dat dit aantal in 2040 zal zijn gedaald naar 6 potentiële mantelzorgers op elke hoogbejaarde'. RVS. (2022). *Anders zorgen, anders leven: Naar een toekomstbestendige zorg.*

15 RVS. (2022). *Anders zorgen, anders leven: Naar een toekomstbestendige zorg.*

16 Stuurgroep Ontregel de Mantelzorg. (2019, 18 september). *Rapport Ontregel de Mantelzorg*

17 De Boer A., De Klerk M., Verbeek-Oudijk, D., Plaisier I. (2020). *Blijvende bron van zorg; ontwikkelingen in het geven van informele hulp 2014-2019*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

18 Bijeenkomst met mantelzorgers van de gemeenten Maasgouw, Echt-Susteren en Roerdalen, 2 maart 2023.

19 DSP (2022, 30 september). *De Zorg Even Overnemen: Verkenning ontwikkeling in respijtzorg.*

6. Bij het ondersteunen van een zorgvraag waarbij sprake is van mantelzorg, is de positie van de mantelzorgers ten opzichte van de zorgprofessional, zoals uit punt 2 blijkt, niet gelijkwaardig. Het risico bestaat dat de mantelzorgers onvoldoende aandacht krijgt of in een te laat stadium. Daar komt bij dat de mantelzorgers schroom ervaart om zelf ondersteuning te vragen (Movisie 2023²⁰).
7. Uit onderzoek²¹ blijkt dat burgers in een zwakkere sociale positie (*relatief weinig economisch, sociaal en cultureel kapitaal, lage SES-score*) een groter beroep doen op de formele zorg, maar ook vaker mantelzorg bieden.
8. Een intensievere vorm van mantelzorg kan tot inkomensverlies van de mantelzorgers leiden, indien deze als gevolg van de mantelzorg minder kan werken.
9. Raad van Ouderen wijst op de noodzaak om extra aandacht te hebben voor alleenstaande ouderen zonder kinderen

Mogelijkheden & kansen

1. Er is een uitgebreid bestaand aanbod van vormen van mantelzorgondersteuning en van kennis en ervaring (zie punt 5).
2. In steeds meer CAO's wordt mantelzorg als thema benoemd.
3. Het gaat gelukkig met veel mantelzorgers goed. Het bieden van hulp aan een naaste geeft een bepaalde mate van voldoening²².
4. Een belangrijke drijfveer voor het bieden van mantelzorg is positief: *naastenliefde*.
5. Mantelzorgers willen er niet alleen voor staan. Er zijn kansen voor een netwerkgerichte benadering rondom de mantelzorgers, de zorgvrager. Hierbij past het versterken van de sociale basis.
6. Gemeenten hebben al een ondersteuningsstructuur ingericht voor mantelzorgers. Er is door Movisie een wegwijzer mantelzorgondersteuning²³ ontwikkeld, speciaal gemaakt voor iedereen die mantelzorgers (door)verwijst naar verdere hulp en ondersteuning.

De wegwijzer is gebaseerd op de acht vraaggebieden van mantelzorgers die kunnen dienen als uitgangspunten voor mantelzorgondersteuning vanuit gemeenten:

- Informatie & Advies
- Materiële hulp
- Financiële regelingen
- Vervangende mantelzorg
- Persoonlijke begeleiding
- Emotionele steun
- Educatie
- Praktische hulp

Wij zien kansen in een structurele integrale benadering. We richten ons daarbij op een compacte agenda met acties en maatregelen die het grootste effect hebben en aansluiten op wat er al is en wat goed gaat.

²⁰ Overzichtsartikel uit flexproject 'Omzien naar mantelzorgers' uit 2022 - wordt binnenkort online gepubliceerd

²¹ Abbing, J., Suanet, B., & Van Groenou, M. (2023). Socio-economic inequality in long-term care: A comparison of three time periods in the Netherlands. *Ageing & Society*, 43(3), 643-663. doi:10.1017/S0144686X21000647

²² Sociaal en Cultureel Planbureau. (2019). *Mantelzorgers in het vizier*.

²³ Movisie. (2021). *De wegwijzer van mantelzorgondersteuning: een overzicht van taken en verantwoordelijkheden*.

Verscheidenheid van de mantelzorg

Dé mantelzorger bestaat niet. Afhankelijk van onder andere de zorgzwaarte, de persoonlijke omstandigheden en de relatie, verschilt de situatie per mantelzorger. Wel zien we dat zorgvragen rondom dementie, chronische aandoeningen, GGZ - problematiek en (licht) verstandelijke - en lichamelijke beperking gepaard gaan met specifieke intensieve vormen van mantelzorg. Met een verschillend impact op de onderlinge relaties van naasten.

Mantelzorg ontstaat in het begin vaak ongemerkt, het gaat stap voor stap. Mantelzorgers realiseren zich vaak niet dat ze mantelzorger zijn. Uiteindelijk ontstaat er risico op overbelasting. Het is de kunst om de ondersteuning op het juiste moment hier goed op aan te laten sluiten en op de persoon gerichte, afgestemde zorg te leveren, waarbij cultuursensitiviteit en inclusiviteit van belang is.

Met name de volgende dimensies zijn van invloed op de vraag naar ondersteuning:

- Zorgzwaarte van de zorgvrager
- Duur van de mantelzorg
- Vaardigheden, sociale positie en netwerk van de mantelzorger
- Levensfase mantelzorger
- Verschillende rollen en taken mantelzorger
- Leeftijd van de mantelzorger
- Gender van de mantelzorger
- Genderstereotype rolpatronen en verwachtingen rondom zorgtaken van de mantelzorger en het netwerk van de mantelzorger
- (Positieve) gezondheid van de mantelzorger en zorgvrager.
- Sociale en sociaal-culturele achtergrond van de mantelzorger, bijvoorbeeld bij mantelzorg bij ouderen met een migratieachtergrond. Binnen deze groep is ook sprake van een grote diversiteit.

4. Visie en stip op de horizon

Wij benaderen mantelzorg vanuit de samenhang met de lokale infrastructuur, de sociale basis, de hieraan verbonden voorzieningen en de professionele zorgverlening, dus niet als geïsoleerd thema. We hebben hierbij oog voor de verhouding tussen zorg en arbeid, die in de komende jaren zal gaan veranderen. Wij maken de omslag van aandacht en ondersteuning in een (te) laat stadium naar het vroegtijdig positioneren en invlechten van mantelzorg in de dagelijkse praktijken als school en werk. Dit noemen we ook de preventieve beweging naar de 'voorkant' of *naar de basis*, die we terugzien in de landelijke akkoorden sociaal en medisch domein. Dit vraagt om maatschappelijke bewustwording, cultuuromslag en anders werken. De professional heeft meer oog voor de mantelzorg, de mantelzorg krijgt meer regie en aandacht vanuit een gelijkwaardige positie. De draagkracht en draaglast van alle personen/mantelzorgers in het netwerk rondom een huishouden waarin iemand zorg nodig heeft moet in evenwicht zijn. Het netwerk rondom het huishouden draagt hiertoe bij.

Om de positie van de mantelzorg en de ondersteuning van de mantelzorg aanzienlijk te verstevigen, vormen we een landelijke coalitie mantelzorg: een samenwerking gericht op een gezamenlijke aanpak voor de lange termijn. Vanuit de coalitie zorgen we voor het uitbreiden en versterken van ondersteuningsmogelijkheden en gaan we versnippering tegen. We werken aan een kernboodschap en een gezamenlijke communicatiestrategie.

Visie

Wij zien (de opgave voor) mantelzorg als het samenspel van mantelzorgers, hun omgeving, overheid, werkgevers, scholen en de formele zorg, op lokale, regionale en landelijke schaal. Deze aanpak is nauw verbonden met de meer brede opgave van het versterken van de sociale basis. De benadering is mensgericht en niet systeemgericht. We verschuiven de aandacht voor de mantelzorg naar een vroeg stadium, vanuit wat hij kan bieden en wat hij nodig heeft.

5. Gezamenlijke ambitie, doelen en resultaten

In het voorafgaande hebben we knelpunten en kansen benoemd die belangrijk zijn bij het richten van de uitvoeringsagenda. Dit geeft inzicht in de op te lossen knelpunten en de te benutten kansen. Wij komen tot een gezamenlijke ambitie en leggen de doelstellingen van deze uitvoeringsagenda vast, met het oog op resultaten voor de mantelzorg zelf. De landelijke acties van de uitvoeringsagenda moeten leiden tot een erkende positie van de mantelzorg. Wat betekent dit? Dit betekent dat de mantelzorg wordt gehoord. En dat er vroegtijdig aandacht is voor zijn behoeften en mogelijkheden. Dit betekent ook dat de regelingen en ondersteuningsmogelijkheden hier op zijn toegesneden.

Ambitie

We (de partners van de coalitie²⁴) zetten in op een maatschappelijke beweging waar mensen op elkaar kunnen terugvallen. Mantelzorg is erkend. Het combineren van mantelzorgtaken met andere taken zoals werk, onderwijs, het zorgen voor de eigen huishouding en het opvoeden van kinderen, is vergemakkelijkt. Overbelasting van mantelzorgers wordt voorkómen. Maatschappelijke bewustwording rondom mantelzorg wordt versterkt. Werkgevers, scholen en onderwijsinstellingen faciliteren hun werknemers en leerlingen om mantelzorg te kunnen verrichten en de mantelzorg zelf geeft tijd aan wat hij of zij nodig heeft.

Doelstellingen van deze uitvoeringsagenda

- Betere positie van de mantelzorg: positie van de mantelzorg is erkend.
- De formele zorg sluit aan op de behoefte en positie van de mantelzorg: goed samenspel vanuit gelijkwaardigheid.
- Ondersteuning van de mantelzorg is adequaat, flexibel en sluit aan op de vraag en behoeften van de mantelzorg en de zorgbehoevende.
- Alle partijen die een rol hebben in de ondersteuning van mantelzorgers weten van elkaar wat ze doen en borgen de samenwerking en samenhang. Zij gaan versnippering tegen.
- Op de werkvloer en in het onderwijs is aandacht voor mantelzorg. De combinatie van arbeid, scholing, zorg en andere privéverantwoordelijkheden wordt vergemakkelijkt.

Beoogde resultaten

1. Mantelzorgers voelen zich gehoord en ondersteund.
2. Mantelzorgers zijn zich beter bewust van de eigen rol, grenzen en mogelijkheden.
3. Mantelzorgers ontvangen éénduidige informatie en ervaren minder regeldruk.
4. Mantelzorgers weten waar en bij wie ondersteuning is te vinden.
5. Mantelzorgers krijgen ondersteuning die aansluit op hun vraag.
6. Werkende en schoolgaande mantelzorgers krijgen goede ondersteuning, begrip en begeleiding op de werkvloer en op school. Werkgevers en onderwijsinstellingen faciliteren de mantelzorgers.
7. Mantelzorgers ervaren een goede balans tussen draagkracht en draaglast.

---

²⁴ Zie voor de leden van de coalitie paragraaf 6

6. De uitvoeringsagenda volgens drie actielijnen

Wij hebben in de inleiding drie actielijnen aangegeven die in de Kamerbrief Mantelzorg en Informele zorg zijn vastgelegd. Vanuit deze actielijnen hebben wij voor de beoogde doelen en resultaten gerichte acties uitgewerkt. Dit om de gewenste beweging naar de basis, waar mensen op elkaar kunnen terugvallen, op gang te brengen. We vormen een landelijke strategische coalitie van kernpartners die zorgt voor een integrale aanpak en een duurzame samenwerking voor de langere termijn. Niet zoals nu: versnipperd²⁵. Wij bundelen kennis en *good practices* en starten met een gezamenlijke landelijke communicatiestrategie om de positie van (de) mantelzorg(er) te versterken. De *good practices* dienen ter inspiratie.

In het navolgende volgt een beknopte uitwerking van de acties voor de korte termijn en de lange termijn. Alle acties zijn in een overzicht meer specifiek weergegeven in §8.

Acties in de brede zin

We vormen een landelijke coalitie. Vanuit deze coalitie werken we samen toe naar een landelijke aanpak en een landelijke gezamenlijke communicatiestrategie. De coalitie bestaat uit een aantal kernpartners. Gaandeweg werken wij toe naar verbreding van deze coalitie. De kernpartners bestaan uit:

Ministeries van VWS en SZW
Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)
Actiz
Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV)
Movisie
Sociaal Werk Nederland (SWN)
Stichting Werk en Mantelzorg
MantelzorgNL
Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg
Zorgverzekeraars Nederland (ZN)

Acties:

- We richten een landelijke coalitie mantelzorg op, die bestaat uit de VWS, VNG, ZN, MantelzorgNL, Stichting Werk en Mantelzorg, Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg, Movisie, ActiZ, SWN en NOV. Deze coalitie bewaakt en monitort de voortgang. De coalitie is in het derde kwartaal van 2023 operationeel.
- VWS ontwikkelt en faciliteert samen met de maatschappelijke partners een landelijke communicatiestrategie over het zorgen voor elkaar. Deze is in het vierde kwartaal van 2023 gereed, de uitvoering start in het eerste kwartaal van 2024.
- De landelijke coalitie monitort de voortgang op de acties van deze agenda.
- We geven als partners van de coalitie het goede voorbeeld en werken toe naar het predicaat mantelzorgvriendelijke werkgever.

²⁵ RVS. (2022). *Anders zorgen, anders leven: Naar een toekomstbestendige zorg.*

De drie actielijnen:

- I. Erkende positie van de mantelzorger
- II. Verbinding en samenwerking met het netwerk van de mantelzorger
- III. Individuele ondersteuning

We maken onderscheid in acties gericht op de korte termijn (2023 - 2026), en acties gericht op de lange termijn.

Actielijn 1: erkende positie van de mantelzorger

De definitie en de benadering van mantelzorg verschilt in verschillende wet- en regelgeving en tussen organisaties en gemeenten. Er is sprake van versnippering²⁶. We willen meer aandacht voor de positie van de mantelzorger. Deze actielijn zorgt voor een stevige positie van de mantelzorger. In het bijzonder bij de combinatie werk en mantelzorg en onderwijs en mantelzorg. De erkende positie houdt in dat er een éénduidige opvatting is van mantelzorg, dat de combinatie van mantelzorg met andere taken geaccepteerd is en dat mantelzorgers positief bejegend en gefaciliteerd worden.

De werkende mantelzorger

Eén op de vier werknemers combineert betaalde arbeid met mantelzorg. Door krapte op de arbeidsmarkt en toenemende zorgbehoefte van met name thuiswonende ouderen zal de druk op de werkende mantelzorger naar verwachting toenemen. Daarom is extra inzet op de combinatie van werk en mantelzorg noodzakelijk. De bestaande regelingen voor zorgverlof zijn flexibel inzetbaar en bieden een basis voor het verlenen van mantelzorg. Het gebruik van verlofregelingen is beperkt²⁷. Dat geldt zeker voor het langdurige verlof. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat dit onbetaald verlof is. Mantelzorgers hebben vaak behoefte aan maatwerk en flexibiliteit in de organisatie van het werk.

Acties korte termijn

- De ministeries van VWS en SZW faciliteren Stichting Werk en Mantelzorg bij het ontwikkelen en uitvoeren van een ondersteuningsprogramma voor werkgevers en een programma voor leidinggevenden, gericht op de combinatie van werk en mantelzorg (voorkómen van verzuim).
- De Stichting van de Arbeid ontwikkelt een inspiratiedocument voor werkgevers en werknemers over de combinatie werk en mantelzorg.
- De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid inventariseert momenteel mogelijkheden om het verlofstelsel uit de Wet arbeid en zorg te vereenvoudigen. Dat betreft ook het kort- en langdurend zorgverlof. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid streeft ernaar de Tweede Kamer voor de zomer een overzicht te sturen van vereenvoudigingen die op kortere termijn zijn door te voeren en na de zomer een overzicht van mogelijkheden voor vereenvoudiging die raken aan het stelsel als zodanig of die financiële gevolgen hebben. De SER zal naar verwachting in het tweede kwartaal van 2023 haar advies over maatschappelijk verlof uitbrengen. Dit advies betrekken we bij deze inventarisatie.

²⁶ Mantelzorgers worstelen met de vele regels en de bureaucratie. Op verschillende niveaus, vaak sectoraal bepaald.

²⁷ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2022). Monitor Arbeid, Zorg en Kinderopvang.

Actie lange termijn

- De staatssecretaris van VWS, de minister van SZW, de staatssecretaris van Fiscaliteit en Belastingen en de minister van OCW starten gezamenlijk een verdere fundamentele verkenning naar het faciliteren van werk en mantelzorg in de toekomst. Aan de SER zal worden gevraagd advies hierover uit te brengen.

Jonge mantelzorgers

Jonge mantelzorgers zijn kinderen en jongeren die opgroeien met een naaste met een chronische ziekte, beperking, psychische aandoening en/of een verslaving. Deze jongeren verdienen speciale aandacht om er voor te zorgen dat zij net als hun meeste leeftijdsgenoten gezond en kansrijk kunnen opgroeien. De eigen sociaal – emotionele ontwikkeling en de school- of opleidingsprestaties mogen er niet onder lijden. Jonge mantelzorgers kunnen mentaal belast zijn. Met een tekort aan aandacht voor zichzelf. Dit kan een grote impact op de ontwikkeling hebben. Daarom is gerichte aandacht, een luisterend oor en begrip van de onderwijsinstelling of school een belangrijke randvoorwaarde dit te voorkómen. Jonge mantelzorgers horen niet teveel verantwoordelijkheid te krijgen als het gaat om mantelzorg.

Acties korte termijn

- Het ministerie van OCW werkt samen met de koepels onderwijs en de studentenbonden aan een integrale aanpak voor studentenwelzijn, met bijzondere aandacht voor vroegsignalering en preventie. Deze wordt juni 2023 verwacht.
- Binnen het hoger onderwijs wordt momenteel onderzoek gedaan naar de oorzaken van stress en prestatiedruk, resultaten van dit onderzoek worden in juni 2023 verwacht. De resultaten worden benut bij onze aanpak.
- VWS faciliteert de Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg bij het ontwikkelen van een bewustwordingscampagne gericht op een erkende positie van jonge mantelzorgers.

Acties lange termijn

- De ministeries van VWS en OCW koppelen het onderwerp ‘jonge mantelzorgers’ aan passende zorg en ondersteuning in het onderwijs. Bij de MBO-raad, de Vereniging Hogescholen, Universiteiten Nederland en de regionale samenwerkingsverbanden voor Passend Onderwijs (passende zorg/ondersteuning in het onderwijs).
- De ministeries van VWS en OCW faciliteren de Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg en de sectorraden onderwijs inhoudelijk in de maatschappelijke bewustwording, het vroegtijdig signaleren en ondersteunen van jonge mantelzorgers in het onderwijs. Bijvoorbeeld bij het combineren van studie en zorgtaken.

Mantelzorgers met een uitkering

Participatiewet in Balans

Bijstandsverlening en mantelzorg staan soms op gespannen voet met elkaar. In de huidige Participatiewet kan de verleende mantelzorg als op geld waardeerbare arbeid worden aangemerkt en daarmee voor bijstandsgerechtigde mantelzorgers een korting op de uitkering tot gevolg hebben. Ook kan het gebruiken van een rekening van een mantelzorger door een bijstandsgerechtigde die mantelzorg verleent, gevolgen hebben voor het recht op bijstand. Daarnaast kan mantelzorg een dermate intensief karakter krijgen dat de mantelzorger een groot deel van de tijd bij de hulpbehoevende verblijft of zelfs - al dan niet tijdelijk – bij de hulpbehoevende intrekt. Deze regels worden als te star ervaren. Binnen het traject Participatiewet in balans²⁸ wil de regering meer ruimte creëren voor mantelzorg, hoofdzakelijk door:

²⁸ Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2022, 30 september). Kamerbrief Stand van zaken Participatiewet in balans.

1. Het in de wet mogelijk te maken dat ongehuwden (of daarmee gelijkgestelde samenwonenden), samen kunnen wonen zonder dat zij vallen onder het begrip *gezamenlijke huishouding*. Deze uitbreiding van de uitzondering op de gezamenlijke huishouding geldt onder voorwaarden (zo moet er sprake zijn van intensieve mantelzorg).
2. In de wet op te nemen dat mantelzorg niet kan worden gezien als op loon te waarderen arbeid.

Actie:

- De minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen bereidt een wetsvoorstel voor. Hierdoor wordt onder andere meer ruimte geboden voor mantelzorg door bovengenoemde wijzigingen door te voeren. Het handhavingsbeleid wordt aangepast waardoor niet direct in boetes moet worden gedacht als een bijstandsgerechtigde mantelzorger een gezamenlijke rekening heeft met de zorgvrager en anderzijds door in het vervolgtraject te stimuleren dat ook naar andere administratieve oplossingen kan worden gekeken. Dit wetsvoorstel zal medio 2023 ter consultatie worden aangeboden.

Werkloosheidswet (WW)

Er zijn ook mantelzorgers met een uitkering vanuit de Werkloosheidswet (WW). Voor deze mantelzorgers geldt dat ze ontheffing van de sollicitatieplicht kunnen krijgen als ze de intensieve zorg niet kunnen combineren met een betaalde baan of re-integratietraject²⁹.

Wonen en mantelzorg

Mantelzorgwoningen kunnen, binnen de gemeentelijke kaders, vergunningsvrij worden geplaatst. Een pré-mantelzorgwoning is hetzelfde als een mantelzorgwoning, maar mag gebruikt worden vóóordat sprake is van een mantelzorgsituatie. Dit is een mooie manier om voorbereid op de toekomst te zijn als het aankomt op mantelzorg. Hoe gemeenten hier mee omgaan is aan hen en valt binnen de beleidsruimte. Dat blijft zo bij de introductie van de nieuwe Omgevingswet.

In het conceptwetsvoorstel Versterken Regie op de Volkshuisvesting (Wvrv) worden alle gemeenten verplicht om een urgentieregeling op te stellen. Hierin zijn mantelzorgers en mantelzorgontvangers opgenomen als verplichte urgentiecategorie. In lagere regelgeving wordt de groep verder gedefinieerd.

Acties:

- MantelzorgNL bundelt in samenwerking met gemeenten goede voorbeelden van beleid en uitvoering bij en van gemeenten rondom het plaatsen van (pré-) mantelzorgwoningen. Deze voorbeelden worden landelijk breed onder de aandacht gebracht door middel van een publicatie/handreiking.
- In het wetsvoorstel Versterken Regie Volkshuisvesting (Wvrv) worden gemeenten verplicht een urgentieregeling op te stellen. Mantelzorgers- en mantelzorgontvangers zijn hier onderdeel van. De uitwerking van de urgentieregeling vindt de komende maanden plaats.

Actie lange termijn:

- Bij nieuwe en bestaande wetten en regelingen waar om bewijs van mantelzorg wordt gevraagd, doen we voorstellen naar de wetgever om het verkrijgen van deze bewijslast te vereenvoudigen. Concreet valt te denken aan de nieuwe Wet Versterken Regie Volkshuisvesting (Wvrv) die momenteel wordt voorbereid. Daarmee beogen we regeldruk laag te houden.

²⁹ Elferink, T. & Van Houten, R. (2023). *Fijn dat je er Bent: Handboek. Nederland: Uitgeverij Boom.*

Actielijn 2: verbinding en samenwerking met (het netwerk van) de mantelzorg

Samenwerking formele – informele zorg

Veel mantelzorgers hebben te maken met verschillende zorg- en hulpverleners. Mantelzorgers geven aan dat de aandacht van formele zorgverleners veelal gericht is op de zorgvrager. De mantelzorgers hebben geen gelijkwaardige positie ten opzichte van een professional en voelt zich niet altijd gehoord, terwijl een mantelzorgers doorgaans goed weet wat er nodig is in specifieke situaties. De meeste mantelzorgers vinden het lastig aan te geven dat ze de zorgtaken op een gegeven moment niet meer aankunnen. Dat vraagt om goed samenspel en een effectieve samenwerking tussen betrokkenen en professionals in het netwerk. Zorgprofessionals zijn zowel samenwerkingspartners, als ondersteuners van mantelzorgers. Zij waarderen en signaleren wanneer een mantelzorgers zelf hulp nodig heeft.³⁰

We sluiten aan bij de door de RVS geadviseerde richting ten aanzien van de verhouding formele en informele zorg, namelijk een gelijkwaardige (netwerk)samenwerking met daarbinnen een stevige positie van de mantelzorgers. Wij gaan uit van de volgende principes:

- Professional en mantelzorgers zijn gelijkwaardig.
- Zij werken samen in een netwerk rondom de zorgvrager, de mantelzorgers en/of de vrijwilliger.
- De zorgprofessional krijgt tijd en ruimte voor deze samenwerking, met een lage administratieve lastendruk.
- De mantelzorgers wordt vroegtijdig gehoord en betrokken. Uitgaande van een goede balans tussen draagkracht en draaglast van de mantelzorgers.
- Het hernieuwde samenspel formele-informele zorg en ook de (te versterken) sociale basis, draagt bij aan een toekomstbestendig zorgstelsel.

De acties richten zich op het vergroten van kennis, verbeteren van samenwerking tussen formele en informele zorg en het creëren van goede randvoorwaarden en ruimte voor de professional.

Acties:

- Gemeenten en zorg- en welzijnsaanbieders spannen zich bij de uitvoering van het onderzoek ('het keukentafelgesprek') tot maatschappelijke ondersteuning en zorg in om de positie van de mantelzorgers te verstevigen en samen met de mantelzorgers te bepalen waar deze behoefte aan heeft, bijvoorbeeld een vorm van ondersteuning. Vanuit de coalitie wordt dit ondersteund.
- VWS, VNG, ZN en MantelzorgNL verkennen met elkaar op welke wijze meer ruimte kan worden gecreëerd rondom de professional voor de samenwerking met en ondersteuning van de mantelzorgers. Denk bijvoorbeeld aan meer tijd of een lagere administratieve lastendruk. De verkenning sluit aan op de afspraken uit het Integraal Zorgakkoord.
- MantelzorgNL en de werkorganisatie WOZO stellen randvoorwaarden op voor 'mantelzorgacademies' en virtuele ziekenhuizen zodat overdracht van (verpleegkundige) handelingen (van formele naar informele zorg) op een goede en verantwoorde manier plaatsvindt (en bijvoorbeeld niet leidt tot verdringing van het werk van de professional). Beschikbare kennis die vanuit Vilans is ontwikkeld, wordt hierbij betrokken.
- We versterken, de inzet van digitale ondersteuning in de samenwerking tussen formele en informele zorg. Professionals kunnen die als aanvullend ondersteuningsmiddel inzetten voor mantelzorgers.³¹

³⁰ Zorg voor Beter. SOFA-model: samenwerken met mantelzorgers. <https://www.zorgvoorbeter.nl/thema-s/informele-zorg/verbeteren/sofa-model-samenwerken-met-mantelzorgers>

³¹ www.zorgvannu.nl

- ActiZ en MantelzorgNL gaan, onder andere in de Nationale Zorgklas, samenwerken rondom het opleiden en toerusten van informele zorgverleners, indien zij dit zelf willen. Het gaat daarbij om het toerusten van het sociaal netwerk in de breedste zin van het woord. Daarbij denken we aan:
  - Het toerusten van mantelzorgers om handelingen te verrichten (indien gewenst vanuit de mantelzorger)
  - Het bieden van handvatten om met grenzen om te gaan
  - Het bieden van opleidingen aan mantelzorgers om in te stromen in de zorg, als de mantelzorger dat wil (hiermee wordt een verworven bekwaamheid omgezet in een bevoegdheid) (met een diploma).
- ActiZ en MantelzorgNL gaan, onder andere in de Nationale Zorgklas, samenwerken rondom het opleiden en toerusten van formele zorgverleners. Daarbij denken we aan:
  - Het toerusten van zorgprofessionals die zelf mantelzorger zijn (zelfzorg)
  - Het opleiden/toerusten van professionals om beter samen te kunnen werken met mantelzorgers
  - De wijze waarop je handelingen op een goede manier kan overdragen aan mantelzorgers (en/of vrijwilligers).
- Het ministerie van VWS stelt samen met werkgevers in de zorg (ActiZ, Zorgthuis) een opleidingsakkoord voor de wijkverpleging op. In dit akkoord wordt de actie opgenomen dat bij de samenwerking tussen formele en informele zorgverleners voldoende oog is voor de draagkracht en draaglast van het informele netwerk. Dit akkoord is in het derde kwartaal 2023 gereed.

Actie lange termijn

- De coalitiepartners (inclusief het ministerie van OCW) gaan in gesprek met opleidingen Social Work, Paramedische opleidingen en Verpleegkunde over het opnemen van het onderdeel informele zorg in de lessen. Dit onderdeel is gericht op kennis en vaardigheden van de professional voor een goed samenspel professional, vrijwilliger, sociaal werk en mantelzorger.

Actielijn 3: individuele ondersteuning

Het is belangrijk dat mantelzorgers tijdig de juiste hulp krijgen wanneer dit nodig is, zodat zij kunnen terugvallen op ondersteuning vanuit hun specifieke situatie en behoefte. Voorkómen van overbelasting blijft erg belangrijk. We streven naar persoonsgerichte zorg, waarbij cultuursensitiviteit en inclusie van belang zijn. Om mantelzorgers te faciliteren bieden gemeenten sinds 2007 verschillende vormen van individuele en collectieve ondersteuning aan, vaak in de vorm van algemene of vrij toegankelijke voorzieningen. Denk aan mantelzorgsteunpunten en expertcentra, maar ook aan maatwerkvoorzieningen voor de zorgvrager, om de mantelzorger te ontlasten. Het onderdeel 'sociale basis' in het GALA biedt kansen om ook de mantelzorgondersteuning van, door en in gemeenten verder te ontwikkelen.

Acties

- De coalitiepartners stimuleren en faciliteren gemeenten bij het ontwikkelen van een gerichte aanpak voor mantelzorgondersteuning en -waardering, onder andere op basis van de acht vraaggebieden.
- We brengen goed werkende instrumenten die ontwikkeld zijn om mantelzorgers te ondersteunen en te 'empoweren' bij gemeenten onder de aandacht. (Denk aan: de effectieve interventies vanuit de databank effectieve sociale interventies, de Mantelzorglijn, de Verwijzer mantelzorgondersteuning, het stappenplan impact van mantelzorgondersteuning, de Leidraad Cultuurspecifieke Zorg, de Ketenaanpak depressiepreventie, de website Mijn Kwaliteit van Leven of de Mantelzorgtest).
- Er is een pilot Jonge Mantelzorg Vriendelijke School uitgevoerd op scholen voor primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs, gericht op bewustwording, signalering en ondersteuning van jonge mantelzorgers op school. We verkennen op welke wijze aanbevelingen uit de pilot kunnen worden toegepast.

Respijtzorg

Mantelzorg kan, zeker op langdurige basis, zeer belastend en intensief zijn. Om mantelzorgers te faciliteren, bieden gemeenten verschillende vormen van ondersteuning aan. Respijtzorg is één van deze vormen. Hierbij is sprake van een tijdelijke en volledige overname van de (mantel)zorg met als doel de mantelzorgers een adempauze te geven. Respijtzorg wordt veelal aangeboden in samenwerking met zorgaanbieders en zorgverzekeraars. Respijtzorg kan dagopvang, dagbesteding of oppaszorg zijn, maar ook zwaardere vormen van vervangende zorg betreffen. Een van de voorbeelden van zo'n zwaardere vorm van respijtzorg is logeerszorg. Logeerszorg wordt voornamelijk vanuit de Wet langdurige zorg of de Zorgverzekeringswet gefinancierd. Respijtzorg sluit niet altijd aan op de behoefte van de mantelzorger.

Acties:

- In gemeenten werken verschillende partijen vanuit de vraag en behoefte samen aan verschillende vormen van laagdrempelige respijtzorg denk aan lichtere vormen in de eigen buurt, of de koppeling met vrijwilligerswerk. De coalitiepartners hebben een rol in het breed delen van Good practices.
- Zorgverzekeraars en gemeenten ontwikkelen regionale pilots en gaan de dialoog aan gericht op het financieren en tot stand brengen van aanbod gericht op complexere respijtzorgvragen. De regionale respijtzorgconsulenten ondersteunen dit³².
- Een onderzoeksbureau verricht onderzoek onder de doelgroep mantelzorgers die langdurig zorgen voor een partner of naaste met een levenslange en levensbrede zorg/ondersteuningsbehoefte welke ondersteuning het beste aansluit bij de behoeften. De resultaten van dit onderzoek zijn eind 2023 beschikbaar en benutten wij bij de ontwikkeling van aansluitende vormen van respijt.
- In het Kennisnetwerk Logeerszorg verenigen gemeenten, aanbieders en professionals uit de praktijk, bestaande kennis, werkzame elementen en goede voorbeelden. Movisie faciliteert dit netwerk.

³² Ter informatie: Leiden is aangesloten bij een regionaal project waarin wordt samengewerkt met Zorg en Zekerheid, aanbieders en andere regiogemeenten in de regio Holland Rijnland. Per januari 2023 is er een regionaal projectleider gestart bij Transmuralis. Deze heeft als opdracht om een plan van aanpak op te stellen voor de opzet van een respijtzorgvoorziening met logeermogelijkheid in de regio. In de loop van 2023 zijn verschillende scenario's uitgewerkt, inclusief (sub)locatie en business case. Vervolgens start er volgens planning eind 2023 een pilot voor de nieuwe vorm van respijtzorgvoorziening met logeermogelijkheid

7. Governance

De landelijke coalitie is ons *structureel samenwerkingsverband* van onderstaande partners, dat staat voor een gezamenlijke zeer belangrijke opgave die hen bindt: het landelijk over de volle breedte sterk positioneren en verankeren van mantelzorg en de ondersteuning van mantelzorgers. De kern van de opgave bestaat uit een goed samenspel tussen formele zorg en de mantelzorg, met oog voor het vroegtijdig in beeld brengen van de behoeften van de mantelzorgers en hun gewenste balans tussen draagkracht en draaglast. Vanuit een gezamenlijke aanpak op meerdere schaalniveaus en sectoren.

Coalitiepartners

Ministerie van VWS
Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)
Actiz
Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV)
Movisie
Sociaal Werk Nederland (SWN)
Stichting Werk en Mantelzorg
MantelzorgNL
Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg
Zorgverzekeraars Nederland (ZN)

De coalitie gaat uit van *gezamenlijke verantwoordelijkheid* vanuit een *gezamenlijke opdracht*. Zij borgt de samenhang en voorkomt versnippering. Binnen de coalitie heeft iedere partner een specifieke rol, taak en inbreng. Daarbij geldt het onderscheid in kennispartner (*adviserend*) en systeempartner (*vanuit een verantwoordelijkheid in het stelsel*). De coalitie ziet toe op de voortgang van de uitvoeringsagenda, onder regie van VWS.

Bij het opstellen van deze uitvoeringsagenda heeft de coalitie mantelzorgers betrokken. Het betrekken van mantelzorgers bij de uitvoeringsagenda Mantelzorg is een belangrijke stap.

Taken van de partners van de coalitie

- Partner en 'ambassadeur' van de coalitie
- Trekker / kwartiermaker deelproject
- Vertegenwoordiger achterban, communicatie achterban
- Brengt specifieke expertise in.

Taken van de landelijke coalitie

- Staat als boegbeeld voor de landelijke aanpak
- Borgt de integrale aanpak en samenhang
- Bewaakt de voortgang van acties en projecten van de uitvoeringsagenda
- Monitort de resultaten van de uitvoeringsagenda
- Levert een tussentijdse evaluatie op (midden 2025)
- Zorgt voor de juiste randvoorwaarden en breed draagvlak
- Signaleert knelpunten en kansen

Het Ministerie van VWS voert binnen de coalitie de algemene regie en is voorzitter van de coalitie. De partners van de coalitie komen tenminste zes maal per jaar bij elkaar.

De stem van de mantelzorg

Bij het opstellen van de uitvoeringsagenda zijn mantelzorgers betrokken. Deze gesprekken leiden tot nuttige inzichten, zoals ook blijkt uit de voor deze agenda georganiseerde bijeenkomst met een aantal mantelzorgers uit Maasgouw, Echt-Susteren en Roerdalen. Het doel van deze bijeenkomst was om de ingezette lijn van de (concept) landelijke uitvoeringsagenda mantelzorg te spiegelen aan het oordeel en de beleving van de tijdens de bijeenkomst aanwezige mantelzorgers. Zij onderschrijven die lijn, met name als het gaat over het samenspel formele en informele zorg, het samen doen en de zorg delen in een samenwerkingsverband. Zij vinden meer aandacht voor de mantelzorg in alle opzichten belangrijk en constateren dat dit nu nog onvoldoende het geval is.

Ook in de periode die hierop volgt is de blijvende betrokkenheid van mantelzorgers essentieel. We zullen daarom de voortgang van de acties uit de uitvoeringsagenda bespreken met mantelzorgers (*Nothing about them without them*). Periodiek, tenminste tweemaal per jaar, volgen gesprekken met mantelzorgers en ondersteunende professionals over de ontwikkelingen rondom mantelzorg en de acties. Het is belangrijk voeling te houden met de praktijk en weten wat er leeft. Daarnaast hebben we bij het opstellen de agenda een breed scala aan belangenorganisaties geproven. Ook bij de verdere uitvoering zullen we deze partijen blijvend betrekken.

Ondersteuningsstructuur voor gemeenten: regiocoördinatoren vanuit de VNG en het adviesteam mantelzorg

Vanuit het GALA en de brede SPUK zijn middelen beschikbaar voor gemeenten. VNG en VWS richten hiervoor een ondersteuningsstructuur in die gemeenten kan helpen met het bepalen en invullen van activiteiten die ze vanuit het GALA ontwikkelen.

Het adviesteam Mantelzorg dat met de uitvoering van “Samen sterk voor Mantelzorg” is opgestart ter ondersteuning van gemeenten zetten we voort. In dit adviesteam is expertise vanuit Movisie en vanuit MantelzorgNL gebundeld en beschikbaar gesteld aan gemeenten die behoefte aan ondersteuning hebben. Op deze manier faciliteren we gemeenten worden bij het uitvoeren van de acties die volgen uit deze uitvoeringsagenda.

We verkennen de mogelijkheden om tot een éénduidige monitor te komen, bij voorkeur door het SCP.

8. Overzicht acties uitvoeringsagenda

Nr.	Wie?	Wat? Welke stappen zijn nodig?	Doel?	Wanneer?	Op welke schaal?
	Algemeen	<i>Landelijke strategie</i>			
1.	Trekker: VWS Betrokken: MantelzorgNL, Werk & Mantelzorg, VNG, NOV, Movisie ZN, Sociaal Werk Nederland, Actiz.	We richten een landelijke coalitie mantelzorg op die bestaat uit VWS, VNG, MantelzorgNL, Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg, Stichting Werk en Mantelzorg, Movisie, Actiz, SWN en NOV. Deze coalitie bewaakt en monitort de voortgang. De coalitie is in het derde kwartaal van 2023 operationeel.	Positie van de mantelzorger is erkend	Start 3 ^e kwartaal 2023	Landelijke schaal
2.	Trekker: VWS Betrokken: MantelzorgNL, Werk & Mantelzorg, VNG, NOV, Movisie ZN, Sociaal Werk Nederland, Actiz.	VWS ontwikkelt en faciliteert samen met de maatschappelijke partners een landelijke communicatiestrategie over het zorgen voor elkaar. Deze is in het vierde kwartaal van 2023 gereed, de uitvoering start in het eerste kwartaal van 2024.	Positie van de mantelzorger is erkend	2024 e.v.	Landelijke schaal
3.	Alle coalitiepartners	We geven als partners van de coalitie het goede voorbeeld en werken toe naar het predicaat mantelzorgvriendelijke werkgever.	Positie van de mantelzorger is erkend	2026	Landelijke schaal

Actielijn 1: erkende positie van de mantelzorg

Nr.	Wie?	Wat? Welke stappen zijn nodig?	Doel?	Wanneer?	Op welke schaal?
4.	Trekkers: Stichting Werk en Mantelzorg	VWS en SZW ondersteunen Stichting Werk en Mantelzorg bij het ontwikkelen en uitvoeren van een ondersteuningsprogramma voor werkgevers en een programma voor leidinggevenden, gericht op de combinatie van werk en mantelzorg (voorkómen van verzuim).	Positie van de mantelzorg is erkend	2023/2024/2025	Landelijke schaal
5	Trekker: Stichting van de Arbeid (STAR) Betrokken: Stichting Werk en Mantelzorg	STAR ontwikkelt een inspiratiedocument voor werkgevers en werknemers over de combinatie werk en mantelzorg	Positie van de mantelzorg is erkend	2023/ 2024	Landelijke schaal
6.	Trekker: Ministerie van SZW Betrokken: Stichting werk en mantelzorg, MantelzorgNL, Ministerie van VWS	De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid inventariseert momenteel mogelijkheden om het verlofstelsel uit de Wet arbeid en zorg te vereenvoudigen. Dat betreft ook het kort- en langdurend zorgverlof. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid streeft ernaar de Tweede Kamer voor de zomer een overzicht te sturen van vereenvoudigingen die op kortere termijn zijn door te voeren en na de zomer een overzicht van mogelijkheden voor vereenvoudiging die raken aan het stelsel als zodanig of die financiële gevolgen hebben. De SER zal naar verwachting in het tweede kwartaal van 2023 haar advies over maatschappelijk verlof uitbrengen. Dit advies betrekken we bij deze inventarisatie.	Positie van de mantelzorg is erkend	Derde kwartaal 2023 gereed	Landelijke schaal
7.	Trekker: Ministeries van VWS Betrokken: OCW, Financiën en SZW	De staatssecretaris van VWS, de minister van SZW, de staatssecretaris van Fiscaliteit en Belastingen en de minister van OCW starten gezamenlijk een verdere fundamentele verkenning naar het faciliteren van werk en mantelzorg in de toekomst. Aan de SER zal worden gevraagd advies hierover uit te brengen.	Positie van de mantelzorg is erkend	Lange termijn	Landelijke schaal

Nr.	Wie?	Wat? Welke stappen zijn nodig?	Doel?	Wanneer?	Op welke schaal?
8.	Trekker: Ministerie van OCW	Het ministerie van OCW werkt samen met de koepels onderwijs en de studentenbonden aan een integrale aanpak voor studentenwelzijn, met bijzondere aandacht voor vroegsignalering en preventie.	Positie van de jonge mantelzorger is erkend	Korte termijn	Landelijke schaal
9.	Trekker: Ministerie van OCW	Binnen het hoger onderwijs wordt momenteel onderzoek gedaan naar de oorzaken van stress en prestatiedruk. Wij benutten de resultaten bij onze aanpak.	Positie van de jonge mantelzorger is erkend	Juni 2023	Landelijke schaal
10.	Trekker: Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg Betrokken: Ministerie van VWS	VWS faciliteert de Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg bij het ontwikkelen van een bewustwordingscampagne gericht op een erkende positie van jonge mantelzorgers.	Positie van de jonge mantelzorger is erkend	Juni 2023	Landelijk schaal
11.	Trekkers: Ministeries van VWS en OCW	De ministeries van VWS en OCW koppelen het onderwerp 'jonge mantelzorgers' aan passende zorg en ondersteuning in het onderwijs. Bij de MBO raad, Vereniging Hogescholen, Universiteiten Nederland en de regionale samenwerkingsverbanden voor Passend Onderwijs (<i>passende zorg/ondersteuning in het onderwijs</i>).	Positie van de jonge mantelzorger is erkend	Lange termijn	Landelijke schaal
12.	Trekker: Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg Betrokken: Ministeries van VWS en OCW	De ministeries van VWS en OCW <i>faciliteren</i> de Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg en de sectorraden onderwijs <i>inhoudelijk</i> in de maatschappelijke bewustwording, het vroegtijdig signaleren en ondersteunen van jonge mantelzorgers in het onderwijs. Bijvoorbeeld bij het combineren van studie en zorgtaken.	Positie van de jonge mantelzorger is erkend	Lange termijn	Landelijke schaal
13.	Trekker: SZW Betrokken: VWS en Mantelzorg.nl	De minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen bereidt een wetsvoorstel voor. Hierdoor wordt onder andere meer ruimte geboden voor mantelzorg. Het handhavingsbeleid wordt aangepast waardoor niet direct in boetes moet worden gedacht als een bijstandsgerechtigde mantelzorger een gezamenlijk rekening heeft met de zorgvrager en anderzijds in het vervolgtraject ook naar andere administratieve oplossingen kan worden gekeken.	Positie van de mantelzorger is erkend	Tweede en derde kwartaal 2023	Landelijke schaal

Nr.	Wie?	Wat? Welke stappen zijn nodig?	Doel?	Wanneer?	Op welke schaal?
14.	Trekker: MantelzorgNL Betrokken: VNG en gemeenten	MantelzorgNL bundelt in samenwerking met gemeenten goede voorbeelden van beleid en uitvoering bij en van gemeenten rondom het plaatsen van (pré-) mantelzorgwoningen. Deze voorbeelden worden landelijk breed onder de aandacht gebracht door middel van een publicatie/handreiking.	Positie van de mantelzorger is erkend	2023	Landelijke schaal
15.	Trekker: Ministerie BZK Betrokken: ministerie van VWS, MantelzorgNL en VNG	In het wetsvoorstel Versterken Regie Volkshuisvesting (Wvrv) worden gemeenten verplicht een urgentieregeling op te stellen. Mantelzorgers- en mantelzorgontvangers zijn hier onderdeel van. De uitwerking van de urgentieregeling vindt de komende maanden plaats.	Positie van de mantelzorger is erkend	Consultatie na de zomer 2023	Landelijke schaal
16.	Trekkers: MantelzorgNL en Ministerie van VWS	Bij nieuwe en bestaande wetten en regelingen waar om bewijs van mantelzorg wordt gevraagd, doen we voorstellen naar de wetgever om het verkrijgen van deze bewijslast te vereenvoudigen. Concreet valt te denken aan de nieuwe Wet Versterken Regie Volkshuisvesting (Wvrv) die momenteel wordt voorbereid. Daarmee beogen we regeldruk laag te houden.	Positie van de mantelzorger is erkend	Lange termijn	Landelijke schaal

Actielijn 2: verbinding en samenwerking met (het netwerk van) de mantelzorger

Nr.	Wie?	Wat? Welke stappen zijn nodig?	Doel?	Wanneer?	Op welke schaal?
17.	Trekker: VNG Betrokken: ondersteuningsplatform VNG, Sociaal Werk Nederland, Movisie	Gemeenten, zorg- en welzijnsaanbieders spannen zich bij de uitvoering van het onderzoek ('het keukentafelgesprek') tot maatschappelijke ondersteuning en zorg in, de positie van de mantelzorger te verstevigen en samen met de mantelzorger te bepalen waar deze behoefte aan heeft, bijvoorbeeld een vorm van ondersteuning. Vanuit de coalitie wordt dit ondersteund.	Ondersteuning van de mantelzorger is adequaat, flexibel en sluit aan op de vraag en behoeften van de mantelzorger	2024	Landelijke schaal
18.	Trekker: VWS,VNG, ZN en MantelzorgNL (dialogo rondom GALA)	VWS, VNG, ZN en MantelzorgNL verkennen met elkaar op welke wijze meer ruimte kan worden gecreëerd rondom de professional voor de samenwerking met en ondersteuning van de mantelzorger. Denk bijvoorbeeld aan meer tijd of een lagere administratieve lastendruk. De verkenning sluit aan op de afspraken uit het Integraal Zorgakkoord.	Ondersteuning van de mantelzorger is adequaat, flexibel en sluit aan op de vraag en behoeften van de mantelzorger	2024	Landelijk en regionaal
19.	Trekkers: De werkorganisatie WOZO (bestaande uit: Seniorenberaad, V&VN, LHV, SWN, ActiZ, VNG, ZN, VWS) en MantelzorgNL	MantelzorgNL en de werkorganisatie WOZO stellen randvoorwaarden op voor 'mantelzorgacademies en virtuele ziekenhuizen zodat overdracht van (verpleegkundige) handelingen (van formele naar informele zorg) op een goede en verantwoorde manier plaatsvindt. Beschikbare kennis die vanuit Vilans is ontwikkeld, wordt hierbij betrokken.	De professionele zorg sluit aan op de behoefte en positie van de mantelzorger (informele zorg). De positie van de mantelzorger is erkend	2023	Landelijke schaal
20.	Trekker: Movisie Betrokken: MantelzorgNL, ActiZ en VWS	We versterken waar het kan de inzet van digitale ondersteuning in de samenwerking tussen formele en informele zorg. Hier zijn al goede voorbeelden van en onder andere te vinden op www.zorgvannu.nl We brengen dit bij professionals onder de aandacht, zodat zij dit kunnen inzetten als <u>aanvullend</u> ondersteuningsmiddel voor mantelzorgers.	De professionele zorg sluit aan op de behoefte en positie van de mantelzorger (informele zorg).	Vanaf 2023	Landelijke schaal

Nr.	Wie?	Wat? Welke stappen zijn nodig?	Doel?	Wanneer?	Op welke schaal?
21.	Trekkers: MantelzorgNL en ActiZ	ActiZ en MantelzorgNL gaan samenwerken, onder andere in de Nationale Zorgklas, bij het opleiden en toerusten van informele zorgverleners, indien zij dit zelf willen. Het gaat daarbij om het toerusten van het sociaal netwerk in de breedste zin van het woord. Daarbij denken we aan: <ul style="list-style-type: none"> - Het toerusten van mantelzorgers om handelingen te verrichten (indien gewenst vanuit de mantelzorg) - Het bieden van handvatten om met grenzen om te gaan - Het bieden van opleidingen aan mantelzorgers om in te stromen in de zorg, als de mantelzorg dat wil (hiermee wordt een verworven bekwaamheid omgezet in een bevoegdheid) (met een diploma). 	De professionele zorg sluit aan op de behoefte en positie van de mantelzorg (informele zorg).	Eind 2024	Landelijke schaal
22.	Trekkers: MantelzorgNL en ActiZ	ActiZ en MantelzorgNL gaan samenwerken, onder andere in de Nationale Zorgklas, rondom het opleiden en toerusten van formele zorgverleners. Daarbij denken we aan: <ul style="list-style-type: none"> - Het toerusten van zorgprofessionals die zelf mantelzorg zijn (zelfzorg) - Het opleiden/toerusten van professionals om beter samen te kunnen werken met mantelzorgers - De wijze waarop je handelingen op een goede manier kan overdragen aan mantelzorgers (en/of vrijwilligers) 	De professionele zorg sluit aan op de behoefte en positie van de mantelzorg (informele zorg).	Eind 2024	Landelijke schaal
23.	Trekker: VWS Betrokken: Actiz e.a.	Het ministerie van VWS stelt samen met werkgevers in de zorg (ActiZ, Zorgthuis) een opleidingsakkoord voor de wijkverpleging op. In dit akkoord wordt de actie opgenomen dat bij de samenwerking tussen formele en informele zorgverleners voldoende oog is voor de draagkracht/draaglast van het informele netwerk.	De professionele zorg sluit aan op de behoefte en positie van de mantelzorg (informele zorg). De positie van de mantelzorg is erkend	Derde kwartaal 2023	Landelijke schaal
24.	Trekker: VWS Betrokken: OCW en andere deelnemers in de coalitie	De coalitiepartners (inclusief het ministerie van OCW) gaan in gesprek met opleidingen Social Work, Paramedische opleidingen en Verpleegkunde over het opnemen van het onderdeel informele zorg in de lessen. Dit onderdeel is gericht op kennis en vaardigheden van de professional voor een goed samenspel professional en mantelzorg.	De professionele zorg sluit aan op de behoefte en positie van de mantelzorg (informele zorg). De positie van de mantelzorg is erkend	Lange termijn	Landelijke schaal

Actielijn 3: individuele ondersteuning

Nr.	Wie?	Wat? Welke stappen zijn nodig?	Doel?	Wanneer?	Op welke schaal?
25.	Trekker: MantelzorgNL, Movisie, VNG, Betrokken: coalitie als geheel	De coalitiepartners stimuleren en faciliteren gemeenten bij het ontwikkelen van een gerichte aanpak voor mantelzorgondersteuning en -waardering, onder andere op basis van de acht vraaggebieden.	Ondersteuning van de mantelzorg is adequaat, flexibel en sluit aan op de vraag en behoeften van de mantelzorg	2024- 2026	Lokaal
26.	Trekkers: VWS, VNG, ZN Betrokken: coalitie als geheel	We brengen goed werkende instrumenten die ontwikkeld zijn om mantelzorgers te ondersteunen en te 'empoweren' bij gemeenten onder de aandacht. <i>(Denk aan: de effectieve interventies vanuit de databank effectieve sociale interventies, de Mantelzorglijn, de Verwijzer mantelzorgondersteuning, het stappenplan impact van mantelzorgondersteuning, de Leidraad Cultuurspecifieke Zorg, de Ketenaanpak depressiepreventie, de website Mijn Kwaliteit van Leven of de Mantelzorgtest).</i>	Ondersteuning van de mantelzorg is adequaat, flexibel en sluit aan op de vraag en behoeften van de mantelzorg	2024-2026	Lokaal
27.	Trekker: Strategische Alliantie Jonge Mantelzorg Betrokken: coalitie	Er is een pilot Jonge Mantelzorg Vriendelijke School uitgevoerd op scholen voor primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs, gericht op bewustwording, signalering en ondersteuning van jonge mantelzorgers op school. We verkennen op welke wijze aanbevelingen uit de pilot kunnen worden toegepast.	Ondersteuning van de mantelzorg is adequaat, flexibel en sluit aan op de vraag en behoeften van de mantelzorg	2024-2026	Landelijke schaal
28.	Trekker: MantelzorgNL, Movisie, VNG, Betrokken: coalitie als geheel	In gemeenten werken verschillende partijen samen aan verschillende vormen van laagdrempelige respijtzorg vanuit de vraag en behoefte, denk aan lichtere vormen in de eigen buurt of de koppeling met vrijwilligerswerk. De coalitiepartners hebben een rol in het breed delen van Good practices.	Ondersteuning van de mantelzorg is adequaat, flexibel en sluit aan op de vraag en behoeften van de mantelzorg	Structureel samenwerkingsverband	Landelijke schaal
29.	Trekker: Zorgverzekeraars en Gemeenten (in regionaal verband) VWS / VNG over respijtzorgconsulenten	Zorgverzekeraars en gemeenten ontwikkelen regionale pilots en gaan de dialoog aan gericht op het financieren en tot stand brengen van aanbod gericht op complexere respijtzorgvragen.	Ondersteuning van de mantelzorg is adequaat, flexibel en sluit aan op de vraag en behoeften van de mantelzorg	2024 - 2026	Lokaal

Nr.	Wie?	Wat? Welke stappen zijn nodig?	Doel?	Wanneer?	Op welke schaal?
30.	Trekker: VWS Betrokken: MantelzorgNL	Een onderzoeksbureau verricht onderzoek onder de doelgroep mantelzorgers die langdurig zorgen voor een partner of naaste met een levenslange en levensbrede zorg/ ondersteuningsbehoefte welke ondersteuning het beste aansluit bij de behoeften. De resultaten van dit onderzoek zijn eind 2023 beschikbaar en benutten wij bij de ontwikkeling van aansluitende vormen van respijt.	Ondersteuning van de mantelzorger is adequaat, flexibel en sluit aan op de vraag en behoeften van de mantelzorger	2024	Regionale schaal
31.	Trekker: Movisie	In het Kennisnetwerk Logeerszorg verenigen gemeenten, aanbieders en professionals uit de praktijk, bestaande kennis, werkzame elementen en goede voorbeelden. Movisie faciliteert dit netwerk.	Ondersteuning van de mantelzorger is adequaat, flexibel en sluit aan op de vraag en behoeften van de mantelzorger	3 ^e kwartaal 2023	Lokaal

Bijlage

Bijlage 1: Infographic **Mantelzorgagenda** Aanleiding

Urgentie

- Enorme toename van en druk op mantelzorg naar 2040
- Druk op het zorgstelsel door vergrijzing en toename chronisch zieken en krapte zorgpersoneel

Zijn we voorbereid?!

Positie mantelzorg is onvoldoende sterk

- Ongelijkwaardig ten opzichte van de professional
- Aandacht en hulp komt in een laat stadium

Opgave

Landelijke coalitie met acties gericht op:

- Betere positie van de mantelzorg
- Gelijkwaardig samenspel tussen informele en formele zorg
- Meer passende (individuele) ondersteuning

Verscheidenheid van de mantelzorg

- Bij ieder een andere balans draagkracht draaglast afhankelijk van zorgzwaarte\levensfase\netwerk

Versnippering en regeldruk

- Kennis en ondersteuning verschilt per sector en regels sluiten niet altijd aan
- Mantelzorgers hebben regelmatig moeite hun weg te vinden in de verschillende regelingen
- Professionals in de zorg ervaren een hoge administratieve lastendruk

Bijlage 2: Infographic Fundamentele **herziening** verhouding formele en informele zorg Kern van de aanpak

Bij de toegang tot zorg
bepalen balans draagkracht-
draaglast mantelzorg

Professional krijgt tijd en
ruimte voor de samenwerking
in het netwerk zorgvrager-
mantelzorg

Gelijkwaardig samenspel
mantelzorg en professional

Professional ontwikkelt
Vaardigheden en kennis
informele zorg

Lage administratieve
lastendruk zorgprofessional

Bijlage 3: Lijst van geraadpleegde bronnen

- Abbing, J., Suanet, B., & Van Groenou, M. (2023). *Socio-economic inequality in long-term care: A comparison of three time periods in the Netherlands*. *Ageing & Society*, 43(3), 643-663. doi:10.1017/S0144686X21000647
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2022). *Monitor Arbeid, Zorg en Kinderopvang*.
- De Boer A., De Klerk M., Verbeek-Oudijk, D., Plaisier I. (2020). *Blijvende bron van zorg; ontwikkelingen in het geven van informele hulp 2014-2019*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- DSP (2022, 30 september). *De Zorg Even Overnemen: Verkenning ontwikkeling in respijtzorg*.
- Elferink, T., Van Houten J. (2022), *Fijn dat je er bent, handboek voor de moderne mantelzorg*.
- Kennisplein informele zorg van Movisie, MantelzorgNL en Hogeschool Utrecht: [Kennisinformelezorg.nl](https://www.kennisinformelezorg.nl).
- MantelzorgNL. *Hoeveel mantelzorgers zijn er in Nederland?*
- Movisie. (2021). *De verwijzer van mantelzorgondersteuning: een overzicht van taken en verantwoordelijkheden*.
- Raad van Ouderen. (2022). *Mantelzorg voor en door Ouderen. Advies*
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). (2021). *Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018: Chronische ziekten*.
- RVS. (2022). *Anders zorgen, anders leven: naar een toekomstbestendige zorg*.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (2019). *Mantelzorgers in het vizier*.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (2021). *Bevolkingsprognose 2021-2070*.
- Stuurgroep Ontregel de Mantelzorg. (2019, 18 september). *Rapport Ontregel de Mantelzorg*.
- Zorg voor Beter. *SOFA-model: samenwerken met mantelzorgers*. <https://www.zorgvoorbeter.nl/thema-s/informele-zorg/verbeteren/sofa-model-samenwerken-met-mantelzorgers>.

Dit is een uitgave van

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Bezoekadres

Parnassusplein 5 | 2511 vx Den Haag

Postadres

Postbus 20350 | 2500 EJ Den Haag
Telefoon 070 340 79 11
www.rijksoverheid.nl

juni 2023